

Oponentský posudek na práci

BREJCHOVÁ, Denisa: Císař Caligula mezi megalomanií a realitou. Univerzita Karlova 2023.

Kolegyně Brejchová v předkládané bakalářské práci nejprve shrnuje antické historiografické prameny k životu a vládě císaře Gaia (známého také pod přezdívkou Caligula) a snaží se posoudit jejich objektivitu. Poté se s oporou o sekundární literaturu snaží o racionální vysvětlení Gaiových činů (které pracovně dělí na „normální“, „zvláštní“ a „šílené“), dále probírá numismatická svědectví o Gaiově vládě a nakonec analyzuje pohledy vybraných badatelů a také umělců (romanopisců, dramatiků, filmařů) na Gaiovu osobnost. V závěru (ale už předtím na mnoha místech v průběhu práce) kol. Brejchová uvádí, že antické historiografické prameny jsou neobjektivní a vůči Gaiovi nepřátelské, uvádí (s. 80): „Mnohé Caligulovy činy lze racionálně vysvětlit a četné nepravdivé zprávy vyvrátit. Značné množství Caligulových činů můžeme považovat za kruté, ale ve většině případů se nevymykaly způsobům tehdejší doby. Odstraňování politických oponentů nebo potenciálních následníků nebylo v římských dějinách ničím novým [...] Studium Caligulovy osobnosti ve mně zanechalo dojem, že se jednalo o inteligentního a schopného vládce, který měl zálibu [v] megalomanských činech.“

Za metodologickou slabinu práce považuji přiznání na (s. 12): „Při zpracování pramenné literatury jsem vycházela do velké míry z dostupných překladů primárních pramenů v českém a zejména v anglickém jazyce. V případě, že jsem měla pochybnosti o českém či anglickém překladu, využila jsem prameny v původním jazyce.“ Ačkoli je toto přiznání od autorky poctivé, klasičtí filologové – včetně historiků starověku – **musí pracovat přímo s originálními texty a všechny zkoumané pasáže je třeba číst v řečtině či v latině** (nikoli jen v případě pochybnosti).

Pracovní dělení Gaiových činů (tak, jak jsou líčeny v pramenech) na „normální“, „zvláštní“ a „šílené“ (s. 37–50) je ahistorické (normální, zvláštnost a šílenství odrážejí čistě jen autorčino subjektivní morální hodnocení činů), až naivní. Naprostá svévolnost rozdělení Gaiových „činů“ do těchto tří kategorií je patrná z toho, že v kategorii „šílené“ se vedle sebe ocitá „incest se sestrami“ (3.3.5) a „účast v závodech vozatajů, záliba v divadle a tanci“ (3.3.8), což (přinejmenším podle mého subjektivního hodnocení) do stejné kategorie nepatří. (Otázka k obhajobě: Jaká kritéria použila autorka pro rozdělení činů do těchto kategorií?)

Autorka se pak snaží (v duchu revizionistického pohledu na římské císaře) všechny negativní informace z „nepřátelských“ pramenů „uvést na pravou míru“ nebo je nějak racionalizovat a ospravedlnit. Incest se sestrami je tak jednoduše smáznut jako prosté očernění, k němuž se uchýlil například i Cicero ve vztahu ke Clodii a Clodiu Pulchrovi (3.3.5); jmenování koně konzulem je vyloženo jako vtip a vzkaz senátorům; autorka tvrdí (s. 44): „Podle mého názoru se jednalo o projev Caligulova sarkastického smyslu pro humor, ale zároveň i o demonstraci moci.“

Kol. Brejchová – stejně jako řada badatelů, které cituje – sice správně poukazuje na jistou zaujatost a tendenčnost antických historiografických pramenů, ale neptá se už po tom, do jaké míry jsou tyto prameny zkreslující. Jejich informace odmítá šmahem nebo si z nich vybírá jen jakési „pravdivé“ jádro a to opřádá vlastními spekulacemi (v kterých se zračí přání císaře Gaia plně rehabilitovat a udělat z něj *de facto* oběť senátní kontra-propagandy). Tento postup je jednoduchý a intelektuálně ne zcela poctivý: podívejme se např. na argumentační postupy jednoho z důležitých badatelů, o kterého se kol. Brejchová opírá, totiž Anthonyho Barreta. Když se Barret (2012: 87–88) zabývá otázkou, zda Gaius trpěl duševní chorobou, uvádí, že jedni badatelé se k tomuto názoru kloní a snaží se z náznaků v pramenech určit lékařskou diagnózu, druzí „Caligulu považují za racionálně uvažujícího“ a Barret sám zakončí: „Pravda zřejmě leží někde uprostřed.“ Nejde tu o nic jiného než o spekulaci, ničím nepodložený dojem, víru v to, že pravda ležívá uprostřed – to nemá s prací historika nic společného.¹ Jako nejsou zcela objektivní antické historiografické prameny, tak nejsou objektivní ani práce těchto revizionistických historiků, s nimiž pracuje a do jejichž linie se implicitně vřazuje i práce kol. Brejchové. (Námět k obhajobě: diskuse o revizionistickém pohledu na římské císaře.)

Více měl být v práci vytěžen Seneka Ml. a jeho poznámky o Gaiovi, roztroušené po celém jeho filozofickém díle (zvláště zajímavé jsou ty v dialogu *De ira*): uvažme, že jde o Gaiova současníka (dokonce o nějakých cca 16 let staršího), který (na rozdíl od druhého současníka Filóna) promlouvá k římským čtenářům, kteří Gaia také osobně zažili (což pravděpodobně omezuje Senekovy možnosti nezřízeně fabulovat).

Oceňuji, že autorka do práce začlenila také kapitulu o mincích vyobrazujících Gaia nebo ražených za jeho vlády. Je však nutné dodat, že mince slouží k propagandě a sebepropagaci a není možné očekávat, že na nich Caligula vyobrazí incest se sestrami nebo neúspěšnou výpravu do Británie. Mince představují císařem kontrolovaný obraz a jako takové těžko mohou být považovány za „objektivní“ korekci. Mince vypovídají zejména o tom, jak chce být císař viděn (mohu-li použít zjednodušující přirovnání, vyobrazení na mincích mají k realitě asi tak blízko jako fotky na instagramovém profilu).

Občas se autorka dopustí poněkud příkrého a ukvapeného hodnocení, např. na s. 24 uvádí: „Výjimečně se Suetonius „nechá strhnout“ a uchýlí se ke zbytečné diskuzi, která nemá prakticky žádnou výpovědní hodnotu – jde např. o výklad slov spojeným s porodem *puerperium*, *puer*, *puellus*, *puera* (Suet. *De vita Caes.* IV, 8.3).“ Suetonius však na daném místě vysvětluje, že zpráva o tom, že Agrippina porodila na území Treverů a nachází se tam oltář s nápisem *ob puerperium* nemusí znamenat, že tam porodila chlapce (*puer*), tj. Gaia, protože *puerperium* může etymologicky znamenat jak porod chlapce (*puer*),

¹ Podobně lehkovážně Barret (2012: 105–106) při líčení Gaiovy vraždy spekuluje, kdo za ní stál: na základě svého pocitu vyloučí, že by podnik zosnoval Cassius Chaerea; přeje si vidět v této vraždě velké spiknutí a jednoduchou metodou *cui bono* (kdo z toho nakonec těžil?) dospěje k závěru, že Claudius (neboť se stal císařem po Gaiovi).

tak porod dívky (archaicky *puera*, pak *puella*). Etymologický exkurz (*quod antiqui etiam puellas pueras, sicut et pueros puellos dictarent*) zabírá 10 slov a je na daném místě relevantní.

Množství sekundární literatury je přiměřené. K problematice Gaiovy deifikace sestry a jejích precedentů bych doporučil práci Spencera Colea, která se zabývá Ciceronovými snahami o „deifikaci“ jeho předčasně zesnulé dcery Tullie.² Zvláště mi připadá zohlednění takových prací jako např. LIŠKA 2001; tato publikace by rozhodně neměla být pobírána mezi seriózní sekundární literaturou. Mezi beletristickými vyobrazeními Gaia postrádám Gravesův klasický román *Já, Claudius* a podle něj natočený seriál: postava Gaia je tam vykreslena víceméně v souladu s popisem u Suetonia. (Otázka k obhajobě: Proč chybí Gravesův román / z něj vycházející seriál?)

Formální úprava práce je dobrá, překlepy a pravopisné nedostatky se tu a tam vyskytují, ale v akceptovatelné míře, srov. jen namátkou:

- „Filón velmi živě popisuje utrpení židovské komunity v Alexandrii a neochotu prefekta Flacca zasáhnou. Detailně popisuje také nepokoje, které propukly v Jeruzalémě a pokus místních úředníků alespoň oddálit vztyčení kolosální sochy císaře.“ (s. 13);
- „Ačkoliv Caligula nikdy nevkročil na britskou půdu, obdržel přízvisko Britannicus. Ferrill se domnívá, jej Caligula získal poté, co [...]“ (chybí spojka „že“; s. 49);
- „který měl zálibu megalomanských činech“ (s. 80).

Celkově se však domnívám, že práce kolegyně Brejchové **může být připuštěna k obhajobě** a na základě výše uvedeného předběžně navrhuji předloženou práci hodnotit známkou **velmi dobře** nebo **dobře** podle průběhu obhajoby.

V Praze

19. 1. 2023

Mgr. Michal Ctibor, Ph.D.

² COLE, Spencer. *Cicero and the Rise of Deification at Rome*. Cambridge: CUP 2013